I. Příklady věroučných textů

BRATRSKÉ VYZNÁNÍ

Komenského předmluva (vydání 1662) „Ne nevědělť jsem já dávno již, jaká pěkná chvála tomuto vyznání víry předků našich dána byla od velikých mužů, Lutera, Melanchtona, Bucera, Vergeria a jiných, ale proč oni tak velebně o věcech našich mluvili, nesoudil jsem, za nadsazené trochu řeči [...] to maje. Až mi se pak nyní otevřely oči, že i sám tak soudím, a za tu předrahou, otcům našim danou, nám pak ostatním jejich synům dochovanou perlu srdečně Boha chválím, a pochválí sám [...] každý pobožný, kdokoli po tolika mezi jinými konfessími různicích, Ducha, tuto v větříčku libém vanoucího a jen pokoj a pravdu k spasení vzdělávajícího, náležitě pozorovati bude. [...] D. Martin v předmluvě své na konfessí naši: „U těchto Bratří, kteréž Pikharty jmenují, nalezl jsem tento veliký div, v církvi papežově téměř neslýchaný, že opustivše oni lidská učení, přemyšlují, pokudž nejvíc mohou, v zákoně Páně dnem i nocí, a že jsou v Písmích vyučeni etc. Protož schvaluji v Páně tuto jejich konfessí všechněm dobrým lidem, v níž jasně spatří, jak neprávě až posavad od papeženců odsuzováni a sužováni byli. [...]

Samotné vyznání *O Písmích svatých.* Věříme, že Písma svatá (to jest celá biblí Starého i Nového Zákona) jsou pravá, jistá, víry hodná, jimž se žádná lidská psání vyrovnati nemohou, ale jako věci lidské Božským ustupovati musejí. 2. A to nejprv proto, že jsou Duchem Božím nadchnutá, skrze ústa svatých Božích mluvená [...] 3. Druhé proto, že v Písmích svatých všecka vůle Boží a cokoli nám k spasení věděti, věřiti, činiti potřebí, vyjeveno a osvědčeno jest, bez čehož žádné spasitedlné známosti ani víry ani přístupu k Bohu není. Protož Apoštol dí: Všeliké Písmo, od Boha vdechnuté, užitečné jest k učení, trestání, napravování, správě, aby dokonalý byl člověk Boží, ke všelikému skutku dobrému hotový (Tim.) Mimo kteréž věci, kdyby i anjel s nebe co jiného přinášel, věřeno jemu býti nemá (Gal.) [...] 4. **A protož věříme, že Písma svatá míti, čítati a jim věřiti, služebný[1] jest začátek víry a náboženství křesťanského a že každý jim cele ve všem věřiti a jimi se při všem říditi má, nejpředněji pak sami správcové církve.** – 5. A že tatáž Písma všemu křesťanskému lidu v sborích aneb shromážděních společných každému národu jazykem jeho vlastním, srozumitedlně čítána a vysvětlována býti mají pro nabývání odtud víry v Boha, lásky k Bohu a lidem a naděje k věčnému milosrdenství jeho. – 6. **Písma pak doktorů a učitelů církve, zvláště starých, ač také za pravá a užitečná máme i jich ku poučování užíváme, ne v tom však stupni hodnosti jako Písma Božská, ale podle pravidla víry potud, pokudž se s Písmy svatými srovnávají.** O čemž i samých jich mnohé výstrahy máme, jako Augustinovu, jenž dí: „Nechtěj slovům mým ani Ambrožovým tak věřiti jako Písmům svatým."

... *O Kristu Spasiteli a ospravedlnění skrze víru v něho.* Šestý hlavní stupeň učení křesťanského u nás jest *o víře celé a živé v Pána Jezu Krista a ospravedlnění skrze tu víru.* Neb přejisté jest, že po pádu rajském žádný z lidí k míru s Bohem a vysvobození z otroctví hříchu, smrti, ďábla a zatracení přijíti nemůž bez prostředníka mezi Bohem a lidmi, jenž jest sám Ježíš Kristus, kterýž obětí smrti své, svatý jsa a nevinný, viny naše zaplativ, krví svou špíny naše smyv a smrtí svou smrt naši přemoha, spravedlností a životem nás darovati může [...]

Bratrské vyznání, 1533: čl. 6 „Protož každému křesťanu za nevyhnutelně potřebné býti soudíme, aby se pravé církve uptati a doptaje se, v svaté s ní obecenství a tovaryšství vjíti hleděl, jakž článek víry devátý (obcování svatých) káže."[2]

Čl. 7, „O svém pak shromáždění aneb jednotě to my smýšlíme a držíme, což i o jiné kterékoli křesťanské jednotě malé neb velké smysliti sluší. Že totiž sama ona církví svatou obecnou není, ale částkou toliko její, podobně jako byli Korintští, o nichž Apoštol napsal: Vy jste tělo Kristovo a oudové z částky (1 Kor. 12, 27)

ČESKÁ KONFESE

Předmluva stavů českých pod obojí

„[...] nejnepřemoženější velikomocný římský císaři [...] známé jest, kterak my náboženství a té pravé křesťanské starodávní podobojí svaté víry jsme, kterážto od Syna Božího, Pána a Spasitele našeho Jezu Krista svůj začátek má, a skrze svaté apoštoly hlásána byla, až i do tohoto království Českého jistým božským řízením před několika sty lety prvotně přišla; potom skrze Mistra Jana z Husince, svaté paměti, a jiné svaté muže, kázáním a učením slova Božího obnovená až i také odsud do okolních zemí se dostala. [...] Když pak teď v těchto letech od mnohých, a zvláště od některých bezbožných kněží, od takového pravého náboženství a víry křesťanské starobylé i dobrého řádu, s velikým lidu obecného pohoršením, škodlivě jest vykročeno [...] – i jsouce my žádostivi toho, aby křesťanský starobylý a dobrý řád zase v církev a stranu naši uveden byl [...] jsouce my toho pravého křesťanského starobylého [...] **náboženství a víry pod obojí, kteráž také předešlých časů odsad do okolních zemí se rozhlásila a potomně v svaté říši, při obecném sněmu v městě Augšpurce, léta Páně tisícího pětistého třidcátého, v jistých artikulích sepsaná a** [...] **císaři Karlovi** [...] **podaná a stavům svaté říše dovolená** [...] Skrze kteréžto takové jejich snešení a J. M. C. Milostivé dovolení mezi stavy svaté římské říše svornost a láska uvedena a pokoj utvrzen jest, takže jiná všeliká škodlivá, scestná a kacířská

[1] K víře sloužící.

[2] Bratrské vyznání VIII, 6: Čtyři vyznání, s. 145.

učení, s slovem Božím se nesrovnávající, takovým vyznáním jako nějakým pravidlem k rozsouzení a k vykořenění přivedena jsou.

Tím a takovým dobrým stavů svaté říše příkladem [...] prosili, abyste V. C. M. nám milostivě k tomu dovoliti ráčili, tak abychom se společně sjíti a vedle naší starobylé víry a náboženství křesťanského o to promluviti [...] tak aby aspoň již tou měrou učení falešná a všelijaké škodlivé sekty, kteréž jsou se stranou naší nápodobně jako nějakým pláštěm přikrývaly, mohly ovšem k vykořenění přivedeny býti. [...] Též také, nejmilostivější císaři, kdež jsme položeni byli, jako bychom ne všichni se u víře snášeli, a zvláště a přátelé naši milí, **kteříž z Jednoty bratrské se jmenují** – protož se vší poddanou ponížeností V. C. M. oznamujeme: jakož jsou oni předešlých let confessi svou V. C. M. podali, a aby při ní zachováni byli, ve vší poníženosti V. C. M. jsou žádali, že my jich, poněvadž se ve všech podstatných artikulích s tímto naším podaným vyznáním víry naší křesťanské snášejí, od náboženství jejich utiskati nemíníme, a společně, jednomyslně V. C. M. poníženě žádáme, že nad námi všemi svou milostivou a ochrannou ruku držeti ...

O slovu božím v písmích svatých starého i nového zákona obsaženém 1. Srdcem věříme a ústy vyznáváme, že Písma svatá Starého i Nového zákona, v nichž se o jedinkém Božství a o třech osobách rozdílných v tom jednom Božství, i tolikéž o jisté vůli Boží oznamuje, jsou beze vší výminky a neproměnitedlně pravá, svatá jistá a katolická [...] a že v těch dvou úmluvách, totiž Starém a Novém Zákoně, což nám potřebného k spasení, vše nezakrytě, alebrž světle a dostatečně, obsaženo jest. 2. [...] A opět o hodnosti i důstojnosti slova Božího píše sv. Lukáš, že blahoslavení jsou, kteříž slyší slovo Boží a ostříhají ho. [...] a sám Pán Kristus dí: Kdo miluje mne, řeč mou zachovávati bude, a k němu přijdeme a příbytek u něho učiníme. – 3. A protož neomylně tomu Božímu slovu všecka jiná učení postoupiti a místo dáti mají, a nejsou, nemohou, aniž mají držána býti v té hodnosti i platnosti, jako slovo Boží, kteréž jest jako meč s obou stran ostrý a pronikající [...]

... VIII. O ospravedlnění člověka před Bohem. – 1. A tak věříme a vyznáváme, že ospravedlnění člověka před Bohem jest počtení a vyhlášení Božské hříšníka kajícího za nevinného, svatého a spravedlivého. – 2. A že lidé k takovému před Bohem ospravedlnění nepřicházejí vlastními možnostmi, zásluhami a skutky svými. Ale že **ospravedlnění bývají darmo z pouhé milosti Božské** pro samého Krista Pána skrze víru ve krvi jeho, kdyžto, skrze milost Ducha svatého, srdečně a nepochybně věří, že Bůh vedle věrných slibů svých jim hříchy jejich všeliké odpouští a je na milost přijímá pro vykupitele a spasitele Jezukrista, kterýž celým a dokonalým poslušenstvím svým a smrtí svou ohavnou a nevinnou za hříchy všeho světa dosti učiniti ráčil. – **O dobrých skutcích** vyznáváme, že ti v pravdě dobří a svatí skutkové jsou, kteréž Bůh v svém slovu přikázati ráčil a kteříž z víry pravé pocházejí a jsou ovoce Ducha svatého (Galat). Nebo co se koli děje od těch, jenž se slovem Božím nespravují a živé v Kristu víry a Ducha sv. Prázdni jsou, to vše, by jakkoli před očima lidskýma krásné a dobré se býti zdálo, před Bohem ohavné a ošklivé jest ..."

XII. [o moci Petrových klíčů] – Moc všeliká, kterouž Pán Bůh v Písmě svém svatém Církvi své, prorokům a apoštolům a jich náměstkům dáti a připsati jest ráčil, vztahuje se vlastně ne na jich osoby, ale na slovo Boží, jehož služebníci sou a ouřad jim také svěřený, aby podle slova Božího a vůle Boží v něm oznámené vykonávali."

88.[3] O řádu církevním, to jest o správě duchovní, jenž konsistoř slove v straně anebo církvi pod obojí z víry tělo a krev Krista pána přijímající [vyšlo jako doplněk České konfese]:

Nemůže žádné spravování, zvláště v církvi boží, bez dobrého řádu užitečné a trvanlivé býti, nebo řád v lidu božím jak pobožnost, čest a kázeň, tah také pokoj a svornost v řeči i v skutku působí a zachovává, jakož k tomu sv. Pavel napomíná v I. Korint. 14.: „Všeckny věci ať se dějí mezi vámi počestně a vedle řádu:" protož administratores, Mistři a kněží, ode všech tří stavův tohoto slavného království z víry tělo a krev pána a spasitele našeho Jesu Krista pod obojí přijímajících, jakožto vždycky od starodávna bývalo, do konsistoře s vědomím J. M. C., jakožto krále českého, zvolení a z většího počtu vybraní, aby věděli, jak sami sebe i jiné kněžstvo netoliko v pravém a čistém slova božího kázání, ale také v šlechetném a poctivém obcování, jsouce lidu obecnému za dobrý příklad, říditi i spravovati a soudy jejich ouřadu duchovnímu náležité v spravedlnosti vykonávati, takto se mají a budou povinni chovati a v tom držeti.

[Apoštolský úřad] Předně, jakož jsou prvotně Kristu pánu potom i nám všem stavům a obcem strany naší administratores a konsistoř slíbili dobrou víru zachovati, aby od slova božího a základu vyznání víry naší nikam se neuchylovali a bez nás, mimo obecné snešení, před sebe nic nebrali, a to pod zatracením svých duší, a my také jsme je za své duchovní správce a věrné učitele církve naší křesťanské přijali a jimi se ve všem dobrém spravovati připověděli: protož budou míti a již mají moc a právo vésti ouřad apoštolský, péči o všecky církve a obce strany naší, slovo boží v čistotě kázati a svátostí podle nařízení Krista pána přisluhovati, a (jakož apoštol k Timot. píše) lidu věrnému kněze, pastýře, kaplany a faráře, jenž by svědectví měli jak zdravého učení, tak také dobrého

[3] Sněmy české, 88.

zachování a dobrého zkušení a od nich skrze examen za hodné nalezeni byli, jakž by kde potřeba toho ukazovala, u přítomnosti církve a jiného kněžstva s modlitbami svatými a s vkládáním rukou ustanovovati a potvrzovati a mladší k starším ku pomoci přidávati, též také i děkany v krajích a hlavnějších městech aby řídili a opatrovali a kněžstvo k jejich děkanství náležející k tomu měli podle tohoto vyznání víry naší, aby jim ve všem náležitém, jakož předloženým svým, poddáno bylo.

[menší konzistoře v krajích, trestání viníků] A poněvadž v jednom každém kraji, kdež děkanství jest, od starodávna jakožto menší konsistoř bývá z počtu kněžstva téhož děkanství a radních osob téhož města dosazená a s výhradou konsistoře pražské výpovědi své činívá, aby jim správa jistá, kterak by se bez spletkův při takových soudech duchovních držeti měli, vydána byla, tak aby jedni s druhými spokojeni jsouce, vyšší a starší nad nižšími a mladšími bděli, stráž drželi, neumělé učili, mdlých posilňovali, nedbalé napomínali, vinné trestali a kárali, neposlušné pak a kteříž by po křesťanském laskavém napomenutí jednom i druhém se napraviti nechtěli, aby administrátorům v známost uvedli, a ti vedle uznání podle hříchu a provinění svého ztrestáni býti mají vězením anebo jinak vedle zasloužení svého a spravedlivého v. tom od konsistoře usouzení.

Druhé, táž konsistoř spolu s administrátory má časy svými každého roku všecky obce a církve navštěvovati a zvláště v hlavnějších městech, vyvolíce k té práci z počtu svého dvě nebo tři osoby, ku potvrzení jich a posilnění u víře a šlechetném obcování, jakž toho důvod jest na svatých apoštolích Act. 15. 16., a těch bude povinnost, předně na pastýře jejich vyptati se a jeho učení a práci [..., vlastně vizitace.]

Třetí, také k zachování společné svornosti, lásky a jednoty křesťanské i toto jest potřebné, aby po všech osadách, počnouce hned od města Prahy, administratores a konsistoř ustanovovali spolu s tou osadou neb obcí, kteréž by správce duchovní byl podán a odeslán, curatores ecclesiae, dva, čtyři nebo jich šest, jakž by kde toho jaká potřeba kázala, muže pobožné, rozumné, zachovalé, aby ti správci svému a faráři byli k radě a ku pomoci přidáni, pro zachování kázně aby jich užiti v potřebách církevních i také v případných věcech svých mohl; a oni aby na správce svého i čeládku jeho pozor měli a jemu, bylo-li by toho potřeba, svědectví zvláště k starším jeho, totiž k děkanu nebo konsistoři, dáti mohli, a tak aby v znamenitějších věcech ani farář bez osady ani osada bez faráře svého a jemu předloženého děkana, ani děkan bez starších svých, to jest bez administrátorův a konsistoře nic před sebe bráti nemohl.

4., administrátoři a konzistoř mají dohlížet na **řádné chování kněží**

5., duchovní soudy pražské konzistoře **ve věci manželského práva**, mají být drženy v koleji císaře Karla IV.; nastane-li obtížnější případ, má se konzistoř obrátit na rektora univerzity a doktory práva

Od práva konzistoře nemá být žádné odvolání

6., kdo má rozhodovat spory o články víry → **univerzita**

Dále např. ustanovení, jak mají kněží nakládat se svým majetkem, ať už mají rodinu nebo ne

9. **dosazování kněží na fary** (volí si je kolátor či obec, přičemž má být hlavním zřetelem « prospěch slova božího a svornost i láska křesťanská, kdež mezi kazatelem a posluchači jest náchylnost přátelská a dobrovolná, a z nás také stavův žádný odjinud než od administrátorů a konsistoře na fary své kněží přijímati nemáme. Též co se dotýče německých kněží, kdož by je chtěl na farách svých míti, ten každý povinen bude, je prvé do konsistoře postaviti, a když by od ní skrze examen za hodného uznán a přijat byl, bude moci s povolením jich kdežkoli býti a kolátorovi podán býti. »

[Dosazování děkanů]

Desáté, toto také k ouřadu administrátorův a konsistoře náleží, aby mladým kněžím, kaplanům, farářům a děkanům jistou formu jak jednostejného kázání a poctivého chování, tak také jisté řády církevní a křesťanské, s slovem božím a vyznáním naším se srovnávající, v straně naší pod obojí vypsali a jim je vydali, kterak by se při mši svaté a posluhování večeře Páně, též i při služebnosti křtu svatého chovati se vší vážností a uctivostí měli a nad tím pozor a ochranu míti, aby neděle Páně v své vážnosti, v rozjímání písem svatých a dobrodiní božských zachovávána byla; **též také i jiné výroční slavnosti a svátkové Krista pána, apoštolův a mučedlníkův svatých a blahoslavené panny Marie aby zachováni byli, nicméně i vigilie jitřní, letanie, půbědní kázání, nešporové, kumpletové i salve rex časy svými i jiná ranná zpívání v adventu o umučení Páně aby v kostelích oznamována i držána byla. Co se pak jiných menších svátkův dotýče, ty v neděli mohou připomínány býti, aby lidé robotní v živnostech svých nehynuli, k čemuž zahálka vede, aby příčin k hříchu se tím snázeji uvarovati mohli.**

Jedenácté, kdož by v straně pod obojí přijímajících knihy některé theologické o učení náboženství a víry křesťanské, také písně svaté spisovati a vůbec k tištění vydávati chtěl, ten každý bude povinen prvé je k přehlídnutí a uvážení i rozsouzení administrátorům a konsistoři s rektorem universitatis a radou jeho v učení Pražském přednésti a podati, a což by ti všickni společně tak za dobré, slušné a potřebné podle našeho tohoto vyznání víry uznali a soudili, a takových kněh v theologii sepsaných k vydání a vůbec tištění povolili, každý bude moci podle toho povolení dáti imprimovati a tlačiti s tím doložením napřed té knihy s přehlídnutím a povolením administrátorův, konsistoře pod obojí přijímajících a rektora universitatis v učení Pražském. A tak jistý a dobrý řád v tom když by držán a zachován byl, žádných roztržitostí v církvi a straně naší aby nepovstávalo a nevznikalo.

96. Soud akademie Vitmberské o nové konfesí českých stavův zaslaný Bohuslavu Fel. z Lobkovic, nejvyššímu sudímu království Českého.[4], dáno ve Vitmberce, 1575, 3. listopadu.[5]

Milost boží skrze Krista, našeho jediného prostředníka, spasitele a pravého spomocníka, V. M. vzkazujeme.

Vysoce urozený a milostivý pane! Nemůžeme před V. M. se srdcem zarmouceným toho zatajiti, že, ctihodný a vysoce učený muž pan doktor Kašpar Eberhard, farář a profesor zde v Vitmberce, k němuž Jste nedávního času psaní učiniti ráčili, z tohoto bídného oudolí dvadcátého prvního dne. měsíce října povolán jest a v Kristu pánu život svůj svatě dokonal, a tak psaní V. M., kteréž teprv dvadcátého devátého dne téhož měsíce sem dodáno jest, neviděl; ale však po něm pozůstalá vdova a dědicové jeho to psaní sou odevřeli i také přečtli a porozuměvše tomu, že se ta věc ke vší církvi a tak i k nám, jiným doktorům a písma svatého učitelům, vztahuje, toto psaní nám dodali a za to nás žádali, abychom na ně V. M. dali odpověď.

Poněvadž pak v takových a k těm podobných příčinách podle ouřadu našeho jednomu každému. sloužiti a obzvláštně stavům chvalitebným koruny České a jmenovitě V. M. všeho dobrého žádati i všelijaké povolné služby ochotně prokazovati povinni sme: **tou příčinou společně i obzvláštně s pilností tu sepsanou konfesí a sem odeslanou sme přečetli a s bázní boží rozvážili a můžeme V. M. na to jistou a pravou odpověď i zprávu při tom dostatečnou dáti.**

Nejprvé, nenalézáme ve všem tom psaní ničehož, což by proti božímu slovu a svatým písmům aneb také proti snešení pravé, obecné a křesťanské církve bylo, ano také srovnává se ta celá konfesí s čistým učením míšenských a saských církví, kteréž sou se až posavad k augšpurské konfesí přiznávaly a ještě přiznávají. Bylo nám to také velmi milé a potěšené slyšeti i čísti, že suma té konfesí tak pěkně, krátce, zřetedlně a vlastně do české řeči přeložena jest, a že J. M. C., pán náš nejmilostivější, osvíceným třem stavům království Českého milostivě dopustiti ráčil, aby zjevně kázána a rozšiřována býti mohla, a tak že na tom zavříno jest, aby stavové při ní zachováni byli. Žádáme a prosíme z toho srdce, aby pán Bůh všemohoucí své milosti a požehnání svého k tak velikému křesťanskému a potřebnému skutku propůjčiti a všech stavův společně v poznalé i vyznalé božské pravdě posilňovati, více a více je utvrzovati, zachovávati, osvěcovati a ochraňovati ráčil, a zvláště pak aby je před nepokojnými a svárlivými lidmi a sektáři opatroval a v té utěšené křesťanské sprostnosti a čistotě vyznání toho zachovati ráčil. Neboť se máme čím chlubiti a z čeho radovati s potěšeným srdcem, že pán Bůh skrze tu českou konfesí všechněm těm stavům, kteříž se konfesí augšpurskou spravují, velmi pěkně ujistil a zjevně osvědčil to, že všemohoucnost jeho božská také i z jiných národův svou svatou církev ještě podnes vždycky sobě shromažďuje a v spravování, opatrování i posilňování jí ještě předce ustavičně přítomná a mocná jest, ano také že ti, kteříž se konfesí augšpurskou spravují, nejsou odloučeni aneb odděleni od obecné křesťanské a právě svaté a věřící církve, ježto sic téměř od padesáti a osmi let ten pokřik na nás a na naše církve jest šel od dvoru a stolice římské i ód jejích holomků a břichosluh, kteříž nás vždycky hanebně kaceřovali a zlořečení na nás i klatby hrozné vydávali.

Druhé, ačkoli pak to vyznání samo v sobě kratičké jest, a rozumíme tomu, že při spisování jeho největší pilnost přičiněna byla o to, aby nejpřednější a hlavní artikulové pěkně krátce a vlastně vysvětleni byli, a aby všelijaké zbytečné obšírnosti, svárův a hadruňkův zoumysla zanecháno bylo a takové zlé věci aby preč odloženy byly a odřezány, což snad někteří svárliví lidé a rouhači, kterýchž v německé zemi pohříchu všudy příliš mnoho jest (kdyby ta konfesí také v německém jazyku na světlo vyjíti měla), štrafovaliby i také převráceně a zle vykládali: však jest se nám tato křesťanská opatrnost a při tom vynaložená pilnost i rozumnost velmi dobře líbila. A tou příčinou vidělo se nám za potřebné, abychom V. M. napomenutí o této věci zjevně a jmenovitě učinili, jestliže by kdy potom takoví a k těm podobní pokřikové povstali a převrácené zlé vykládání proti vyznání tomuto křesťanskému se rozmohlo, anebo jestliže by soud a svědectví o této konfesí, kteréhož bezpochyby V. M. a jiní křesťanští páni od jiných také učených mužů hledati a žádati budete, s některé stránky spolu s tímto naším se nesrovnávalo, ale zdálo by se mu odporné býti, abyste nic na ně nedbajíce předce při této čisté a svaté sprostnosti a přímosti nevyhnutelně zůstati a setrvati ráčili, a odtud sebe žádným způsobem odvésti a odvrátiti nedali. Nebo to jest jisté a nepochybné, že nejvíce tím poslouženo bývá církvím a skrze to nejlépe vzdělávány, napravovány a v společnosti i jednomyslnosti zachovávány bývají, když čisté křesťanské učení v sprostnosti bez sváru, bez mnohého a subtilného a příliš moudrého mluvení a mudrování se káže a rozmnožuje, jakž i žalm dvadcátý pátý to též připomíná: Prostnost prý a upřímnost má ostříhají mne; a Kristus pán (Jan v 17.), kdež žádá, aby Bůh otec své církve posvětil v pravdě své, praví: že slovo jeho jest pravda. Co se pak jiných věcí a jiných artikulův dotýče, kteříž sic na svém místě potřebni sou a k víře obecné křesťanské přináležejí, ale v této konfesí krátce připomenuti ano i s některé částky pominuti sou, ti dobře mohou jiným časem a na jiném místě předkládáni býti, a rozumní i učení muži u Vás dobře vědí, že se v takových věcech příkladem první a právě věřící církve i také vyznáním jejím a vírou obecnou křesťanskou spraviti a podle toho se chovati mají.

3. – [krátká poznámka, že doplnili opravy k textu], však bez všelijakého zlého, převráceného a falešného vykládání neb mínění, tak jakž to V. M. z exempláře toho, kterýž Jste k nám poslati ráčili, budete moci milostivě spatřiti a poznati. A zvláště pak v artikuli o večeři Páně musili sme některá slova nemnohá k konfesí neb vyznání stavův přidati a poznamenati, totiž tato níže psaná: **(„A těm, kteříž svátost přijímají, pravé tělo a krev pána Krista jistotně a opravdu přítomné i bez všelijaké figury se podává, aby když tělo Kristovo ústy jedí a krev jeho ústy pijí, to činili na památku a zvěstování jeho nevinné smrti, dokudž nepřijde.“)** A těch málo slov s dobrým rozmyšlením i věrným a upřímným oumyslem sme přidali proto, aby sakramentáři žádné příhodnosti ani příčiny neměli k tomu, aby se v tu českú konfesí, jako i v jiné vetřeli a vpletli a jí se spolu s jinými přistřeli a přiodili,

[4] Dle: Sněmy české, IV, https://www.psp.cz/eknih/snemy/v040/1575/t009600.htm

[5] Opis souč. MS. v českém museu 2. G. 10.

a tak aby toto křesťanské vyznání jejich kvasem žádného nakaziti nemohlo a samo v potupu a převrácenost a v porouchání nepřišlo.

Při tom V. M. poníženě a jakž nejvýše může prošeno býti, žádáme, abyste neráčili tohoto našeho napomenutí za žádnou zbytečnou neb přílišnou moudrost a rozumnost pokládati; nebo jakž se příčina dala, tak sme ten výklad té konfesí museli nevyhnutedlně skrze naše toto napomenutí vysvětliti, aby srozumitedlně a bez ourážky nebo pohoršení nějakého čísti se mohla.

S tím V. M. a všecky křesťanské stavy, kteříž se v království Českém k této konfesí jednomyslně přiznávají a jí se přidržejí, v moc a milostivou ruku, ochranu i opatrování našeho jedinkého vykupitele Krista Ježíše poroučíme. On račiž dáti, abyste společně i obzvláštně zkusiti a poznati mohli moc tohoto jeho nejmenšího zaslíbení: "Ovčičky mé hlas můj slyší a já dávám jim věčný život a nikdy nezahynou a žádný jich z ruky mé nevytrhne." Amen. Datum v Vitmberce 3. den měsíce listopadu l. 75.

V. M. povolní služebníci děkan starší a jiní doktoři a učitelé písma sv. *Paulus Crellius D., Johannes Bugenhagius D., Johannes Avenarius D., Martinus Oberndorfer D.*

Luteránství

Lutherovy odpustkové teze

Amore et studio elucidande veritatis hec subscripta disputabuntur Wittenberge, Presidente R. P. Martino Lutther, Ordinario. Quare petit, ut, qui non possunt verbis presentes nobiscum disceptare, agant id literis absentes. In nomine domini nostri Ihesu Christi, Amen.

Z lásky k pravdě a ve snaze, pravdu probádat, budou níže psané body ve Wittenberku probírány pod předsednictvím ctihodného otce Martina Luthera. Proto prosí ty, kteří nejsou přítomni a nemohou s námi ústně debatovat, aby tak učinili písemně „na dálku".

1. Dominus et magister noster Jesus Christus dicendo: *Poenitentiam agite* etc. [Mt. 4, 17] omnem vitam fidelium poenitentiam esse voluit.

Náš pán a mistr Ježíš Kristus řekl: Kajte se. Tím chtěl, aby celý život věřících byl pokáním.

2. Quod verbum de poenitentia sacramentali (id est confessionis et satisfactionis, quae sacerdotum ministerio celebratur) non potest intelligi. Toto slovo se nemůže týkat pokání svátostného (tj. zpovědi a zadostiučinění, které vykonávají kněží).

3. Non tamen solam intendit interiorem, immo interior nulla est, nisi foris operetur varias carnis mortificationes. Nevztahuje se jen na pokání vnitřní. Vnitřní pokání by bylo nicotné, kdyby navenek nepůsobilo četné skutky k pokání těla.

4. Manet itaque poena, donec manet odium sui (id est poenitentia vera intus), scilicet usque ad introitum regni coelorum. Proto zůstává trest, dokud zůstává záští vůči němu (tj. pravé pokání v srdci), tj. až do vstupu do království nebeského.

5. Papa non vult nec potest ullas poenas remittere praeter eas, quas arbitrio vel suo vel canonum imposuit. – Papež nechce ani nemůže odpustit žádné tresty kromě těch, které uložil podle úsudku svého nebo úsudku kánonů.

6. Papa non potest remittere ullam culpam nisi declarando et approbando remissam a deo aut certe remittendo casus reservatos sibi, quibus contemptis culpa prorsus remaneret. – Papež nemůže odpustit žádnou vinu, leda tak, že prohlásí a potvrdí, že ji odpustil Bůh; může odpouštět hříchy vyhrazené sobě.

[...] 8. [...] Předpisy o pokání jsou uloženy pouze osobám živým, nic nemůže být podle nich uloženo umírajícím.

[...] 10. Indocte et male faciunt sacerdotes ii, qui morituris paenitentias canonicas in purgatorium reservant: – Neučeně a špatně konají ti kněží, kteří ukládají kanonické pokání umírajícím v očistci.

[...] 14. Imperfecta sanitas seu caritas morituri necessario secum fert magnum timorem, tantoque maiorem, quanto minor fuerit ipsa. – Nedokonalé zdraví či láska umírajícího s sebou nutně přinášejí velký strach, který je o tolik větší, o kolik je láska či zdraví menší.

15. Hic timor et horror satis est, se solo, (ut alia taceam), facere penam purgatorii, cum sit proximus desperationis horrori: 16. Videntur infernus, purgatorium, coelum differre, sicut desperatio, prope desperatio, securitas differunt. – Tento strach a hrůza stačí, aby učinil dostatečný trest v očistci […]

17. Je třeba jednak umenšit hrůzu duší v očistci, jednak zvětší jejich lásku.

[...] 20. Proto papež plným odpuštěním všech trestů nemyslel prostě odpuštění všech trestů, nýbrž pouze těch, které on sám uložil.

21. Proto se mýlí kazatelé odpustků, když tvrdí, že odpustky papeže se člověk osvobodí od každého trestu.

[...] 24. Falli ob id necesse est maiorem partem populi per indifferentem illam et magnificam poenae solutae promissionem. Proto se nutně větší část lidu zklame tímto slibem odpuštění hříchu, který je jen velkohubý a k ničemu.

Kázají lidské učení ti, kteří říkají, že duše vyskočí z očistce, jakmile peníz zazvoní v truhlici.

28. Certum est, nummo in cistam tinniente augeri questum et avariciam posse, suffragium autem ecclesie in arbitrio Dei solius est. Je jisté, že jakmile peníze zazní v truhle, mohou růst chtivost a lakota, ale přímluva církve závisí na úsudku jedině Boha.

30. Nikdo si nemůže být jistý opravdovostí svého pokání, a tím méně výsledkem úplného odpuštění.

31. Jak vzácný je ten, kdo se opravdu kaje, tak vzácný je ten, kdo odpustky opravdu uděluje [...]

37. Quilibet verus christianus sive vivus sive mortuus habet participationem omnium bonorum Christi et Ecclesie, etiam sine literis veniarum a Deo sibi datam. Každý křesťan, ať už živý nebo mrtvý, se podílí na všech dobrodiních Krista a církve, což mu bylo dáno i bez listů milosti od Boha.

[...] 47. Docendi sunt christiani, quod redemptio veniarum est libera, non praecepta. – Křesťané se mají naučit, že vykoupení odpustky je svobodné, nikoli nařízené. [...]

50. Docendi sunt christiani, quod si Papa nosset exactiones venialium praedicatorum mallet Basilicam sancti Petri in cineres ire quam edificari cute carne et ossibus ovium suarum. Křesťanům je třeba vyložit, že kdyby papež znal metody, jimiž prodejní kazatelé získávají odpustky, raději by chtěl, aby se kostel sv. Petra změnil v popel, než aby byl postaven z kůže, masa a kostí svých oveček. / 62. Verus thesaurus ecclesie est sacrosanctum euangelium glorie et gratie Dei. – Opravdový poklad církve je svatosvaté evangelium slávy a milosti Boží.

63. Hic autem est merito odiosissimus, quia ex primis facit novissimos. Tento poklad je po právu obecně nenáviděn, protože činí z prvních poslední.

64. Thesaurus autem indulgentiarum merito est gratissimus, quia ex novissimis facit primos. Poklad odpustků je ovšem po právu milován, protože činí z posledních první.

[…] 86. Item: Cur Papa, cuius opes hodie sunt opulentissimis crassis crassiores, non de suis pecuniis magis quam pauperum fidelium struit unam tantummodo Basilicam Sancti Petri? Proč papež, který je dnes bohatší než nejbohatší Crassus, nepostaví aspoň jeden kostel ze svých peněz?

90. Hec scrupulosissima laicorum argumenta sola potestate compescere, nec reddita ratione diluere, Est ecclesiam et Papam hostibus ridendos exponere et infelices christianos facere. Tyto velmi úzkostlivé argumenty laiků jsou násilím potlačovány a nezodpovídány rozumnými argumenty. Církev a papež jsou tak vystavováni posměchu nepřátel a křesťané jsou nešťastní.

91. Si ergo venie secundum spiritum et mentem Pape praedicarentur, facile illa omnia soluerentur, immo non essent. – Kdyby se odpustky kázaly podle ducha a vůle papeže, snadno by bylo toto všechno odpuštěno, i kdyby kázány nebyly.

92. Valeant itaque omnes illi prophete, qui dicunt populo Christi: Pax, pax et non est pax.

93. Bene agant omnes illi prophete, qui dicunt populo Christi: Crux, crux, et non est crux.

94. Exhortandi sunt Christiani, vt caput suum christum per penas, mortes infernosque sequi studeant

95. Ac sic magis per multas tribulationes intrare celum, quam per securitatem pacis confidant. M. D.Xvij.

Protithese z Frankfurtu nad Odrou

Aby byla pravda zjevná, omyl potlačen a dostatečným uvedením důkazů bylo odstraněno to, co bylo řečeno proti katolické pravdě, chce bratr Jan Tetzel z řádu kazatelů, bakalář sv. teologie [...] hájit následující teze ve skvělé škole ve Frankfurtu nad Odrou, Bohu ku chvále, katolické víře k obhajobě a Svatému apoštolskému stolci ke cti.

1. Náš pan Ježíš Kristus chtěl svátosti Nového zákona, k nimž chtěl zavázat všechny po svých pašijích a zmrtvýchvstání ... učit svým veřejným kázáním. Proto každý, který říká: že Kristus, pokud řekl „Čiň pokání[6]“, chtěl jen vnitřní pokání a vnější usmrcení masa, že nechtěl učit o svátosti pokání a jeho součástech, zpovědi a dostiučinění, jako závazných, ten se mýlí.

2. Proto nepomůže nic, i kdyby vnitřní pokání přineslo i umrtvení masa, pokud není i ve skutečnosti či v přání obsažena i zpověď a zadostiučinění.

3. Toto zadostiučinění – neboť Bůh nenechá žádný špatný skutek nepotrestaný – nastane s Božím svolením trestem nebo něčím, co mu je rovno.

4. Toto zadostiučinění je vyžadováno buď kněžími – podle vlastního rozhodnutí nebo podle církevních ustanovení – nebo někdy od Boží spravedlnosti a má být odvedeno buď tady nebo v očistci.

27. Kdo říká, že se odpustkoví kazatelé mýlí, když káží, že odpustkem papežem je člověk od každého trestu osvobozen – ten se mýlí.

34. Že očištěná duše [z očistce] vyletí, znamená, že může neomezeně nazírat na Boha. Kdo tedy říká, že duše nemůže rychleji vyletět, když groš padá na dno truhlice – ten se mýlí.

35. Že veřejnými přímluvami se usiluje o zisk a chtivost, ale z toho nenásleduje žádné očistné působení – ten se mýlí.

Odpustkové bouře.

Die Ablaßschwätzer donnern außerordentlich wider mich von der Kanzel, so daß sie endlich nicht genug Märchen erfinden können, die sie mir andichten. Sie fügen Drohungen hinzu, in welchen sie dem Volk versprechen, daß ich einmal binnen vierzehn Tagen, dann wieder in Monatsfrist ganz gewiß verbrannt werden solle. Sie geben auch Gegenthesen heraus und ich fürchte, sie werden einmal vor großem und mächtigem Zorn platzen. Odpustkoví blouznivci proti mně hřímají, a nemohou si navymýšlet další a další pohádky, které se mnou spojují. Slibují lidu, že budu do čtrnácti dnů či do měsíce upálen.

A také mi všichni radí, abych nešel do Heidelbergu,[7] aby nedosáhli lstí toho, čeho nemohou dosáhnout násilím. Přesto budu poslouchat ... Ale nečekej mě, nebudu moci vyrazit v úterý po Quasimodogeniti. Náš kníže,

[6] Mt 4,17.

[7] tj. k volbě nového generálního vikáře augustiniánů-eremitů.

který je oddaný s úžasným zájmem těmto dobře založeným teologickým studiím, bere mě a Karlstadta ochotně do své ochrany, aniž by o to byl požádán. Nestrpí v žádnémpřípadě, aby mě odvlekli do Říma, což oni velmi dobře vědí a dost se nad tím mrzí.

Abys byl ale varován, když k vám přijde pověst o spálení tetzelovských tezí, aby nikdo k tomu nepřidával víc [než se skutečně stalo] ... Když se studenti – kteří měli dost starého sofistického studia a prahli po Svaté bibli, asi také ve snaze, prokázat mi milost – dozvěděli, že z Halle přišel muž, který byl poslaný Tetzelem, autorem tezí, seběhli se ihned dohromady, vrhli se na muže, že se odvážil přinést takové věci. Někteří koupili některé exempláře, jiné mu je ale vytrhli a všechny ostatní, asi osm set exemplářů (předcházelo oznámení a výzva, sejít se; kdo chtěl být při spálení a pohřbívání Tetzelových tezí, měl přijít ve dvě hodiny na náměstí) spálili, a sice bez vědomí knížete, magistrátu, rektora, zkrátka nás všech. Ovšemže se nelíbí mě a všem toto těžké bezpráví, které se tomu člověku událo od našich. Jsem bez viny, ale bojím se, že mi bude všecko přičteno. [...] velké je jejich rozhořčení [...]

Jako autor těch tezí je jmenován doktor Konrad Wimpina a já sám [...] tomu věřím. Proto Ti posílám exemplář, který byl vyrván ohni, abys viděl, jak proti mě zuří. S naší univerzitou to vypadá dobře, že budeme mít brzy přednášky o dvou, ba o třech řečech, o Pliniovi, matematice, Quintilianovi a dalších [...] Pošetilé přednášky o Petru Hispanovi, Tartaretovi a Aristotelovi vynecháme. To se líbí i knížeti a už se o tom [...] jednalo.

„Das Turmerlebnis“[8]

Inzwischen war ich schon in diesem Jahr [1519] zum Psalter zurückgekehrt, um ihn von neuem auszulegen. Ich vertraute darauf, daß ich nun geübter sei, nachdem ich die Briefe des Sankt Paulus an die Römer und an die Galater und den Hebräerbrief in den Vorlesungen behandelt hatte.

Mezitím jsem se už toho roku vrátil k žaltáři, abych jej znovu vykládal. Spoléhám na to, že jsem nyní kovanější, když jsem dopisy svatého Pavla Římanům a Galaťanům a list židům probíral na přednáškách.

Interim eo anno iam redieram ad Psalterium denuo interpretandum, fretus eo, quod exercitatior essem, postquam S. Pauli Epistolas ad Romanos, ad Galatas, et eam, quae est ad Ebraeos, tractassem in scholis.[9]

Es war gewiß wunderbar, von welchem glühenden Eifer ich ergriffen worden war, Paulus im Brief an die Römer kennenzulernen, aber mir hatte bis dahin nicht die Kälte des Herzens im Wege gestanden, sondern ein einziges Wort, das im ersten Kapitel [1,17] steht: Die Gerechtigkeit Gottes wird in ihm [Evangelium] offenbar.

Bylo jistě podivuhodné, jaký planoucí žár mě zachvátil, když jsem poznal Pavla v listu Římanům. V cestě mi dosud nestál chlad srdce, nýbrž jediné slovo, jež stojí v první kapitole: V Evangeliu se zjeví spravedlnost Boží.

Miro certe ardore captus fueram cognoscendi Pauli in epistola ad Rom., sed obstiterat hactenus non frigidus circum praecordia sanguis, sed unicum vocabulum, Röm. 1, 17 quod est Cap. 1: *Iustitia Dei revelatur in illo*. Oderam enim vocabulum istud 'Iustitia Dei', quod usu et consuetudine omnium doctorum doctus eram philosophice intelligere de iustitia (ut vocant) formali seu activa, qua Deus est iustus, et peccatores iniustosque punit.

Neboť jsem nenáviděl tohle slovo: „Spravedlnost Boží“, neboť jsem zvyklostmi všech doktorů byl poučen, že je třeba ji rozumět na základě formální nebo aktivní spravedlnosti, jíž je Bůh spravedlivý a hříšníci a nespravedliví potrestáni.

Ego autem, qui me, utcunque irreprehensibilis monachus vivebam, sentirem coram Deo esse peccatorem inquietissimae conscientiae, nec mea satisfactione placatum confidere possem, non amabam,

Já však, který jsem cítil, že jsem před Bohem hříšníkem s neklidným svědomím, a nemohl jsem věřit, že budu svým zadostiučiněním smířen, ačkoli jsem žil – jako ostatně vždy – jako bezvadný mnich, nemiloval jsem už spravedlivého, hříchy trestajícího Boha.

ja, ich haßte ihn vielmehr und war unwillig gegen Gott, wenn nicht in unausgesprochener Lästerung, so doch mit mächtigen Murren, indem ich sagte: Als ob es wirklich nicht genug sei, daß die elenden und durch die Erbsünde ewiglich verdammten Sünder durch das Gesetz des Dekaloges mit jeder Art von Unheil bedrückt sind, wenn Gott nicht durch das Evangelium Leid an Leid füge und uns auch durch das Evangelium seine Gerechtigkeit und seinen Zorn androhe. So raste ich mit meinem wütenden und verwirrten Gewissen, pochte aber dennoch ungestüm an dieser Stelle bei Paulus an, weil ich glühend danach dürstete, zu erfahren, was Sankt Paulus wollte.

// imo odiebam iustum et punientem peccatores Deum, tacitaque si non blasphemia, certe ingenti murmuratione indignabar Deo, dicens: quasi vero non satis sit, miseros peccatores et aeternaliter perditos peccato originali omni genere calamitatis oppressos esse per legem decalogi, nisi Deus per euangelium dolorem dolori adderet, et etiam per euangelium nobis iustitiam et iram suam intentaret. Furebam [186] ita saeva et perturbata conscientia, pulsabam tamen importunus eo loco Paulum, ardentissime sitiens scire, quid S. Paulus vellet.

ano, já jsem ho spíš nenáviděl a byl jsem rozhořčený proti Bohu, pokud ne v nevysloveném rouhání, tak přesto v reptání, když jsem říkal: Jako by na tom skutečně nebylo dost, že bědní a dědičným hříchem věčně zatracení hříšníci jsou potrestáni zákonem dekalogu tou pohromou, […] a Bůh nám i v Evangeliu hrozí svou spravedlností a hněvem. Tak jsem šílel ve svém zuřícím a zmateném svědomí, potom jsem ale přece narazil na to místo u Pavla, neboť jsem velmi toužil po tom, dozvědět se, co chtěl sv. Pavel.

---

[8] Podle: *Die Reformation in Augenzeugenberichten*, Deutschen Taschenbuch Verlag, hrsg. von Helmar Junghans, mit einer Einleitung von Franz Lau, München 1973.

[9] Předmluva k latinskému vydání Lutherových spisů 1545.

Donec miserente Deo meditabundus dies et noctes connexionem verborum attenderem, nempe Iustitia Dei revelatur in illo, sicut scriptum est: Iustus ex fide vivit, ibi iustitiam Dei coepi intelligere eam, qua iustus dono Dei vivit, nempe ex fide, et esse hanc sententiam, revelari per euangelium iustitiam Dei, scilicet passivam, qua nos Deus misericors iustificat per fidem, sicut scriptum est: Iustus ex fide vivit.

Hic me prorsus renatum esse sensi, et apertis portis in ipsam paradisum intrasse. Ibi continuo alia mihi facies totius scripturae apparuit. Discurrebam deinde per scripturas, ut habebat memoria, et colligebam etiam in aliis vocabulis analogiam, ut opus Dei, id est, quod operatur in nobis Deus, virtus Dei, qua nos potentes facit, sapientia Dei, qua nos sapientes facit, fortitudo Dei, salus Dei, gloria Dei.

Ve dne v noci jsem o tom přemýšlel, dokud se nade mnou Bůh nesmiloval a upozornil mě na souvislost slov, totiž: Spravedlnost Boží se zjeví v něm, jak stojí psáno: Spravedlivý žije z víry. Potom jsem začal spravedlnost Boží chápat jako spravedlnost, jíž spravedlivý žije jako Božím darem, totiž z víry, a pochopil jsem, že tohle je smysl. Evangeliem se zjevuje spravedlivost Boží, a sice pasivní, kterou nás milostivý Bůh skrze víru ospravedlňuje, jak je psáno: Spravedlivý žije ze své víry. Potom jsem cítil, že jsem se úplně znovu narodil a vstoupil jsem sám otevřenou branou do ráje. Nyní mi ukázalo Svaté písmo úplně jinou tvář. Prolétl jsem Písma, jak jsem je měl v paměti, a našel jsem i u jiných slov odpovídající smysl: tak znamená dílo Boží dílo, které Bůh v nás působí; síla Boží sílu, kterou nás on činí silnými, moudrost Boží moudrost, kterou nás činí moudrými [...] stejně tak je tomu se silou Boží, spásou Boží a krásou Boží.

Stejnou mírou, jako jsem předtím nenáviděl slovo Spravedlnost Boží, jsem nyní vyslovoval toto nejsladší slovo s největší láskou, a toto místo sv. Pavla se mi stalo opravdu branou do ráje. Potom jsem četl Augustinův spis o Duchu a písmu, kde jsem proti očekávání našel, že i on spravedlnost Boží vykládá podobně: jí nás Bůh obléká, když nás ospravedlňuje. A ačkoli to bylo dosud řečeno nedokonale a nevyložil všechno o udělení spravedlnosti, přesto se mi líbilo, že byla učena spravedlnost Boží, jíž jsme byli osvobozeni.

Lutherovy pamflety

Z Aušpurského náboženského míru

(§ 14 – Landfriedensformel) „Setzen demnach, ordnen, wollen und gebieten, daß fernerhin niemand, welcher Würde, Standes oder Wesens er auch sei, den anderen befehden, bekriegen, fangen, überziehen, belagern, […] [möchte], sondern ein jeder den anderen mit rechter Freundschaft und christlicher Liebe entgegentreten soll und durchaus die Kaiserliche Majestät und Wir (der römische König Ferdinand, der für seinen Bruder Karl V. die Verhandlungen führte) alle Stände, und wiederum die Stände Kaiserliche Majestät und Uns, auch ein Stand den anderen, bei dieser nachfolgenden Religionskonstruktion des aufgerichteten Landfriedens in allen Stücken lassen sollen."

(§ 15 – Religionsformel) „Und damit solcher Friede auch trotz der Religionsspaltung, wie es die Notwendigkeit des Heiligen Reiches Deutscher Nation erfordert, desto beständiger zwischen der Römischen Kaiserlichen Majestät, Uns, sowie den Kurfürsten, Fürsten, und Ständen aufgerichtet und erhalten werden möchte, so sollen die Kaiserliche Majestät, **Wir, sowie die Kurfürsten, Fürsten und Stände keinen Stand des Reiches wegen der Augsburgischen Konfession, und deren Lehre, Religion und Glauben in gewaltsamer Weise überziehen, beschädigen, vergewaltigen oder auf anderem Wege wider Erkenntnis, Gewissen und Willen von dieser Augsburgischen Konfession, Glauben, Kirchengebräuchen, Ordnungen und Zeremonien, die sie aufgerichtet haben oder aufrichten werden, in ihren Fürstentümern, Ländern und Herrschaften etwas erzwingen** oder durch Mandat erschweren oder verachten, sondern diese Religion, ihr liegendes und fahrendes Hab und Gut, Land, Leute, Herrschaften, Obrigkeiten, Herrlichkeiten und Gerechtigkeiten ruhig und friedlich belassen, und es soll die strittige Religion nicht anders als durch christliche, freundliche und friedliche Mittel und Wege zu einhelligem, christlichem Verständnis und Vergleich gebracht werden."

♦ukázky luteránského kostelního prostoru

Kaple na hradě Weesensteinu

*
Niederweidbach, kostel luteránský

Jelenia Góra (Gnadenkirche)
Ev.-luth. kostel v Pirně

Ullersdorf..

Kostel ve Zhořelci (původně františkánský)

Tomáš MÜNTZER, *Pražský manifest*

●Tyto dopisy mohou ukázat, že jsem byl poučen vyšším vzděláním svaté nepřekonatelné křesťanské víry ... a působením Ducha svatého

Ich Thomas Müntzer von Stolberg bekenne vor der ganzen Kirche und der ganzen Welt, da diese Briefe gezeigt werden mögen — (was) ich auch mit Christus und allen Auserwählten, die mich von Jugend auf gekannt haben, bezeugen mag — dass ich einen höheren Unterricht des heiligen unüberwindlichen Christenglaubens gehabt und erlangt habe. So habe ich mein Lebetag — Gott weiß, dass ich nicht lüge — durch keines Mönchs oder Pfaffen (Vermittlung) die rechte Übung des Glaubens gelernt, auch die nützliche Anfechtung, die den Glauben im Geist der Furcht Gottes verklärt, (und zwar) des Inhalts, dass ein Auserwählter den Heiligen Geist siebenmal empfangen muss.

●*Od žádného učence jsem se nedozvěděl jediné slovo, které by sdělovalo něco o Božím řádu ve stvoření, a zvláště ne od proklatých farářů …*

Von keinem Gelehrten habe ich auch nur ein einziges Wörtlein von der in allen Kreaturen ausgedrückten Ordnung Gottes vernommen; auch nicht, dass vom Ganzen her ein Weg verläuft, alle Teile zu erkennen habe ich nicht von denen gehört, die Christen sein wollen, sonderlich nicht von den verfluchten Pfaffen. Ich habe wohl von ihnen die bloße Schrift gehört, die sie aus der Bibel gestohlen haben wie Mörder und Diebe. Diebstahl heißt es (in) Jeremia im 23. Kapitel, das Wort Gottes aus dem Munde des Nächsten stehlen, welches sie selber aus dem Munde Gottes keinmal gehört haben. Ich meine, das sind ja feine Prediger, die der Teufel dazu geweiht hat. Aber Sankt Paulus schreibt den Korinthern am dritten der anderen Epistel, dass die Herzen der Menschen das Papier oder Pergament sind, da (hinein) Gott mit seinem Finger, nicht mit Tinte, seinen unverrücklichen Willen und ewige Weisheit einschreibt. (Dies ist) eine Schrift, welche jeder Mensch lesen kann, wenn er eine aufgetane Vernunft hat. Dasselbe schreiben Jeremia und Hesekiel: Gott schreibt sein Gesetz am dritten Tag der Besprechung, wenn die Vernunft der Menschen geöffnet wird. Das tut Gott deshalb von Anbeginn in seinen Auserwählten, damit sie nicht ein ungewisses, sondern ein unüberwindliches Zeugnis vom Heiligen Geist haben, der da genugsam Zeugnis gibt unserm Geist, dass wir Gottes Kinder sind. Denn wer den Geist Christi nicht in sich spürt, ja der ihn nicht gewiss hat, der ist nicht ein Glied Christi, sondern des Teufels, nach Röm. 8.

Nun hat die Welt infolge Verirrung vieler Sekten eine lange Zeit die Wahrheit unaussprechlich begehrt. So ist der Spruch des Jeremia wahr geworden: Die Kinder haben nach Brot verlangt; es war aber niemand da (gewesen), der es ihnen gebrochen hätte: Es sind ihrer viele da gewesen, auch heutzutage, die ihnen das Brot — das ist das Wort Gottes im Buchstaben — vorgeworfen haben wie Hunden; gebrochen aber haben sie es ihnen nicht (wie es Kinder verdienen).

Nyní svět v důsledku zmatení mnoha sekt nevýslovně a dlouho prahne po pravdě. Tak se stal pravdou výrok Jeremiášův: děti žádaly chléb, nebyl tam ale nikdo, který by jim jej nalámal. I dnes je tu mnoho lidí, kteří jim házou chléb – tj. slovo Boží v jednotlivých literkách – jako psům. Ale nenalámou jim jej, jak si to děti zaslouží.

Martin LUTHER, *Wider die mordischen und räubischen Rotten der Bauern*

V předchozí knize[10] jsem nemohl sedláky soudit, protože si žádali lepší a správné ponaučení, neboť jak poroučí Kristus, člověk nemá soudit (Matouš 7, 1).[11] Ale dříve než se ohlédnu, pokračujete a bušíte pěstí, zapomínajíce na svou prosbu. Loupíte a řádíte a chováte se jak zuřiví psi. Tak je dobře vidět, co jste měli ve svém falešném úmyslu a že to byla zpupná a vylhaná věc, kterou jste pod jménem Evangelia vyhlásili ve dvanácti článcích. Zkrátka, konáte domýšlivě ďáblovo dílo. A obzvláštním arciďáblem je ten, který vládne v Mühlhausenu[12] a provádí jen loupeže, vraždy, prolévá krev, jak ostatně říká Kristus, Jan 8: že je to vrah od samého počátku. Protože se takoví sedláci a ubozí lidé nechali svést a činí jinak, než mluvili, musím také já o nich jinak psát a nejdříve Vám před oči položit jejich hříchy, jak poroučí Bůh Izajášovi a Ezechielovi, […] aby se svědomí světských vrchností poučilo, jak si má dále počínat.

Tito sedláci na sebe naložili tři strašlivé hříchy proti Bohu a lidem. Za to si zaslouží smrt na těle i duši v mnoha ohledech.

Zum ersten, daß sie ihrer Oberkeit Treu und Hulde geschworen haben, untertänig und gehorsam zu sein […] : „Gebt dem Kaiser, was des Kaisers ist." Und Röm. 13 (1): **„Idermann sei der Oberkeit untertan" usw.** Weil sie aber diesen Gehorsam brechen mutwilliglich und mit Frevel und dazu sich wider ihre Herren setzen, haben sie damit verwirkt Leib und Seel, als die treulose, meineidige, lugenhaftigen, ungehorsamen Buben und Bosewicht pfleget zu tun. Darumb auch St. Paulus, Röm. 13 […], ein solch Urteil uber sie fället: „Wilche der Gewalt widerstreben, die werden ein Gericht uber sich uberkommen." Wilcher Spruch auch die Baurn endlich treffen wird, es geschehe kurz oder lange, **denn Gott will Treu und Pflicht gehalten haben. //** Za prvé, přísahali své vrchnosti věrnost a náklonnost, být poddaní a poslušní, jak poroučí Bůh, když říká: „Dejte císaři, co jest císařovo". A v listě Římanům 13 (1): „Každý je poddaný své vrchnosti" Protože ale svévolně porušují tuto poslušnost a staví se proti svým pánům, ztratili tím duši i tělo, jak to dělávají věrolomní, křivopřísežní, lživí a neposlušní ničemové a darebáci. Proto nad nimi vynáší takový rozsudek i sv. Pavel, v listě Římanům 13: „Kdo odporuje moci, ten na sebe přitáhne soud." Tento rozsudek se konečně dotkne i sedláků, dříve či později, neboť Bůh chce, aby se dodržovala věrnost a povinnost.

[…] Za druhé proto, že činí nepokoje, pustoší a rabují hrady a kláštery, které nejsou jejich. Tím si zaslouží jen smrt jako veřejní lupiči a vrahové.

---

[10] Ermahnung zum Frieden auf die zwölf Artikel der Bauernschaft.

[11] Nesuďte, abyste nebyli souzeni. Neboť jakým soudem soudíte, takovým budete souzeni, a jakou měrou měříte, takovou Bůh naměří vám. Jak to, že vidíš třísku v oku svého bratra, ale trám ve vlastním oku nepozorujes? … Pokrytče, nejprve vyjmi ze svého oka trám, a pak teprve prohlédneš, abys mohl vyjmout třísku z oka svého bratra.

[12] Tj. Münzer

Auch ein aufruhrischer Mensch, den man des bezeugen kann, schon in Gotts und kaiserlicher Acht ist, daß, wer am ersten kann und mag denselben erwurgen, recht und wohl tut. Denn uber einen offentlichen Aufruhrigen ist ein iglicher Mensch beide, Oberrichter und Scharfrichter, gleich als wenn ein Feuer angehet, wer am ersten kann leschen, der ist der Best. Denn Aufruhr ist nicht ein schlechter Mord, sondern wie ein groß Feuer, das ein Land anzundet und verwustet, also bringt Aufruhr mit sich ein Land voll Mords, Blutvergießen und macht Witwen und Waisen und verstoret alles, wie das allergroßest Ungluck. // Vzbouřenec, kterého lze z toho usvědčit, už stojí pod papežskou a císařskou klatbou, takže když ho někdo může a chce zardousit, činí dobře a správně. Dojde-li k veřejnému vzbouření, je každý člověk zároveň vrchní soudce i trestající: stejně jako když vzplane oheň, první, kdo může hasit, je ten nejlepší. Neboť vzbouření není jako hrozná vražda, ale jako velký oheň, který zapaluje zemi a pustoší ji, to jest vzbouření s sebou přináší do země vraždy, krveprolití, dělá z lidí vdovy a sirotky a všechno ničí, jako největší pohroma.

Drumb soll hie zuschmeißen, wurgen und stechen, heimlich oder offentlich, wer da kann, und gedenken, daß nicht Giftigers, Schädlichers, Teufelischers sein kann denn ein aufruhrischer Mensch, gleich als wenn man einen tollen Hund totschlahen muß. Schlägst du nicht, so schlägt er dich und ein ganz Land mit dir. // Proto je má zarazit, zardousit a probodnout, veřejně nebo tajně, každý, kdo může a uvědomit si, že není nic jedovatějšího, škodlivějšího, ďábelštějšího než vzpurný člověk, stejně jako je třeba zabít zuřivého psa. Pokud ho nezabiješ, srazí on tebe a celou zemi s Tebou.

Zum dritten, daß sie solche schreckliche, greuliche Sunde mit dem Evangelio decken, // děsivé a strašlivé hříchy zastírají evangeliem.

nennen sich christliche Bruder, nehmen Eid und Hulde und zwingen die Leute, zu solchen Greueln mit ihnen zu halten. Damit werden sie die allergroßten Gottslästerer und Schänder seines heiligen Namen, und ehren und dienen also dem Teufel unter dem Schein des Evangelii, daran sie wohl zehenmal den Tod verdienen an Leib und Seele, daß ich häßlicher Sunde nie gehoret habe. Und achte auch, daß der Teufel den Jungsten Tag fühle, daß er solch unerhorte Stuck furnimmt, als sollt er sagen: Es ist das Letzte, drumb soll es das Ärgste sein, und will die Grundsuppe rühren und den Boden gar ausstoßen. Gott wölle ihm wehren. Da siehe, wilch ein mächtiger Fürst der Teufel ist, wie er die Welt in Händen hat und ineinander mengen kann, der so bald soviel tausend Baurn fangen, verführen, verblenden, verstocken und empören kann und mit ihn machen, was sein allerwütigester Grimm furnimmt […] // nazývají se křesťanskými bratry, přijímají přísahy a holdy a nutí lidi, aby spolu s nimi drželi při takových krutostech. Tím se ovšem stávají největšími rouhači a hanobitelé jeho svatého jména a tak slouží ďáblu pod zdání Evangelia, čímž si snad desetkrát zaslouží smrt na těle a duši: nikdy jsem neslyšel o horším hříchu. Myslete také na to, že ďábel chystá poslední soud, že přijímá takovou poslední věc, když řekl: to je ten poslední, proto má být ten nejhorší. A zamíchá s polévkou a vysaje zemi. Ať tomu Bůh zabrání. Ďábel je mocný kníže, má svět v rukou a může zajmout a svést tolik tisíc sedláků.

Weil denn nu die Bauren auf sich laden beide, Gott und Menschen, und so manchfältiglich schon des Tods an Leib und Seele schuldig sind und keins Rechten sich stellen noch warten, sondern immerfort toben, muß ich hie die weltliche Oberkeit unterrichten, wie sie hierin mit gutem Gewissen fahren sollen. // Protože sedláci ohrožují Boha i lidi, a jsou už tolikrát vinni na těle i duši, a neřídí se žádným právem, ale pořád zuří – musím zpravit světskou vrchnost, jak má s nimi v dobrém svědomí nakládat.

Erstlich der Oberkeit, so da kann und will, ohn vorgehend Erbieten zum Recht und Billigkeit, solche Baurn schlahen und strafen, will ich nicht wehren, ob sie gleich das Evangelion nicht leidet. Denn sie hat des gut Recht, sintemal die Baurn nu nicht mehr umb das Evangelion fechten, sondern sind offentlich worden treulose, meineidige, ungehorsame, aufrührische Mörder, Räuber, Gottslästerer, wilche auch heidenische Oberkeit zu strafen Recht und Macht hat, ja dazu schuldig ist, solche Buben zu strafen. Denn darumb trägt sie das Schwert und ist Gotts Dienerin uber den, so Ubels tut, Röm. 13 (4). // Za prvé vrchnost, pokud chce a může, má tyto sedláky trestat a tomu já nechci bránit, pokud tím netrpí Evangelium. Neboť vrchnost má dobré právo, a sedláci nebojují už za evangelium, ale jsou to jen věrolomní a buřičští vrahové, lupiči a rouhači, jež má právo potrestat i pohanská vrchnost, ba dokonce je povinna takové darebáky trestat. Neboť proto nese meč a je Božím služebníkem […]

Aber die Oberkeit, so christlich ist und das Evangelion leidet, derhalben auch die Bauren keinen Schein wider sie haben, soll hie mit Furchten handeln. Und zum ersten die Sachen Gott heimgeben und bekennen, daß wir solchs wohl verdienet haben, da zu besorgen, daß Gott vielleicht den Teufel also errege zu gemeiner Strafe deutschs Lands. Darnach demutiglich bitten wir den Teufel umb Hülfe. Denn wir fechten hie nicht alleine wider Blut und Fleisch, sondern wider die geistlichen Bösewicht in der Luft, wilche mit Gebet mussen angegriffen werden. Wenn nu das Herze so gegen Gott gerichtet ist, daß man seinen göttlichen Willen läßt walten, ob er uns wölle oder nicht wölle zu Fürsten und Herren haben, soll man sich gegen die Bauren zum Uberfluß zu Recht und Vergleich erbiten. Darnach, wo das nicht helfen will, flux zum Schwert greifen. // Je třeba se sedlákům postavit i s mečem, asi jsme si to ale zasloužili jako obecný trest pro německou zemi.

Und obs gleich geschehe, daß die Bauren siegen (da Gott fur sei), denn Gott sind alle Ding muglich, und wir nicht wissen, ob er vielleicht zum Vorspiel des Jüngsten Tags, wilcher nicht ferne sein will, wölle durch den Teufel alle Ordnung und Oberkeit zustören und die Welt in einen wusten Haufen werfen, so sterben doch sicher und gehen zu scheitern mit gutem Gewissen, die in ihrem Schwertamt befunden werden und lassen dem Teufel das weltlich Reich und nehmen dafur das ewige Reich. Solch wunderliche Zeiten sind itzt, daß ein Furst den Himmel mit Blutvergießen verdienen kann, eher denn andere mit Beten […] A stane-li se, že sedláci zvítězí (což Bože odvrať), neboť u Boha jsou všechny věci možné a my nevíme, zda to není předehra posledního soudu, který nemusí být daleko. Snad chce skrze ďábla narušit řád a vrchnost a svět úplně zpustošit. Proto ale

zemřou bezpečně a k soudu přistoupí s dobrým svědomím, kteří se nacházeli v „mečovém úřadu“ a ponechali ďáblovi světskou říši a přijali za to říši věčnou. Taková podivuhodná znamení to jsou teď, že si kníže může nebe zasloužit krveprolitím, spíše než jiní modlitbami.

Drumb, lieben Herren, erlöst hie, rettet hie, helft hie, erbarmet euch der armen Leute. Steche, schlahe, wurge hie, wer da kann. Bleibst du druber tot, wohl dir, seliglichern Tod kannst du nimmermehr uberkommen, denn du stirbst in Gehorsam göttlichs Worts und Befehls, Röm. Am 13. Und im Dienst der Liebe, deinen Nähisten zu retten aus der Höllen und Teufelsbanden. **So bitte ich nu: Fliehe von den Bauren, wer da kann, als vom Teufel selbs.** Die aber nicht fliehen, bitte ich, Gott wöllte sie erleuchten und bekehren. Wilche aber nicht zu bekehren sind, da gebe Gott, daß sie kein Gluck noch Gelingen haben mussen. Hie spreche ein iglicher frummer Christ: Amen. Denn das Gebet ist recht und gut und gefället Gott wohl, das weiß ich. Dunkt das jemand zu hart, der denke, daß unträglich ist Aufruhr, und alle Stünde der Welt Verstörung zu erwarten sei.

// Proto, milí pánové, pomožte tu, smilujte se nad ubohými lidmi. Bodejte, tlučte, duste, kdo jen může. Zahyneš-li při tom, dobře pro Tebe, nemůžeš podstoupit nikdy blaženější smrt, neboť umíráš v poslušnosti Božímu slovu a příkazu listu Římanům: A ve službě lásky zachraňovat svého blízkého z pekla a před houfy čertů. Proto Tě prosím: utíkej před sedláky, kdo jen může, jako před ďáblem samotných. U těch ale, kteří neprchají, prosím, aby je Bůh osvítil a obrátil. Ti, kteří nemohou být obráceni, dej Bože, aby neměli žádné štěstí. Zde ať promluví každý zbožný křesťan. Amen. Neboť modlitba je dobrá a správná, a pokud vím, líbí se Bohu. Pokud se to někomu zdá příliš tvrdé, ať si uvědomí, že vzbouření nelze snést, a každou chvíli je třeba očekávat zničení světa.

Známka NDR s T. Müntzerem

Titulní list 12 článků

Filip Melanchthon 1559 (L. Cranach)

Melanchthonova socha na kostele sv. Markéty Gothě

Reuchlinovo věnování v Melanchthonově řecké gramatice

List francouzskému králi Františkovi v úvodu Kalvínova díla *Instituce křesťanského náboženství*
► *měla to být soustavná příručka uvádějící čtenáře k podstatným pravdám biblického svědectví:* „Třebaže svaté Písmo obsahuje dokonalé učení, k němuž nelze pranic přidat, přece ten, kdo v něm není důkladně vycvičen, potřebuje nějaké uvedení a návod, co v něm má vůbec hledat. Je povinností těch, jimž se od Boha dostalo plnějšího světla, aby jakoby za ruku ujímali ostatní a pomohli jim nalézt jádro toho, co nám Bůh chtěl ve svém slovu sdělit. Proto jsem napsal tuto knihu. A vydal jsem ji latinsky, aby sloužila vzdělancům ze všech národů.“ […]
Kalvína tehdy ovládl pocit spoluodpovědnosti: „Za pobytu v Basileji, kde jsem se skoro skrýval a kde mne jen málokdo znal, dali se ve Francii do upalování spousty lidí věřících a svatých. Pověst o tom došla až k cizím národům a

mnoho Němců tyto hranice odsuzovalo jako něco velmi zlého a pojalo přímo zášť vůči podněcovatelům takového tyranství. Aby tuto zášť zklidnili, rozšiřovali nešlechetníci jakési nešťastné drobné knížky plné lží: že prý ta krutá opatření postihují pouze novokřtěnce a odbojníky, kteří svým blouznilstvím a bludnými názory podvracejí nejenom náboženství, nýbrž i všechen politický pořádek. Když jsem tedy viděl, že tihle dvorští spřeženci se pokoušejí skrýt pod rouškou smyslu pro pořádek prolévání nevinné krve a zastřít je lživým a hanebným tupením svatých mučedníků ještě i po jejich smrti, pochopil jsem, že takto by bylo možné hnát zvůli až do krajnosti a nakonec povraždit všechny ubohé věřící, aniž se nad nimi kdo slituje. Kdybych byl mlčel a neopřel se statečně ze z omluvy. Svým mlčením byl bych prokázal zbabělou nesouručivost. A to byla příčina, proč jsem spěchal vydat svou Instituci: čelit těm zlým pomluvám a očistit od nich své bratry."

Instituce určena všem, především však „našim Francouzům", o nichž Kalvín věděl, že „lační a žízní po Kristu"

Uvědomil si, že „podal souhrn právě toho učení, o němž nešlechetníci vykřikují, že má být ztrestáno vězením, vyhnanstvím, klatbou a upalováním a vyhlazeno na zemi i na moři"

Obhajuje jako právník: „společná věc všech věřících, ano věc Kristova, která dnes v tvém království je pošlapána a leží jako zahynulá, zbavena možnosti i jen něco hlesnout."

⟶ pravdivost toho musí být zase posuzována podle náročného pravidla víry – představa, že „jsme nazí beze vší ctnosti, aby nás Bůh přioděl, že jsme všeho dobrého prázdní, aby on nás naplnil, že jsme otroky hříchu, aby on nás osvobodil, že jsme slepí, aby on nás osvítil, že jsme chromí, aby on nás pozvedl, že jsme mdlí, aby on nás podepřel, že nemáme, čím se chlubit, aby on sám byl oslaven a my v něm."

Křesťanští panovníci nemají důstojnějšího a naléhavějšího úkolu, než „aby boží sláva zůstala na světě nedotčena a jeho pravda podržela svou vážnost"

Kdo nekraluje s úmyslem sloužit boží slávě, není už králem, je lupičem [vlastně myšlenka už u sv. Augustina]

„maličko se mnou uvažuj, jaký zájem řídí počínání našich odpůrců, míním stav kněží, na jejichž pokyn a přání se k nám jiní chovají nepřátelsky"

Odpůrci – nejde jim o Písmo, Boha, Krista; požadují prostě slepě poslušnou, implicitní, nerozvinutou víru v církev, jakožto viditelný mocenský útvar; jinak je jejich bohem břicho a náboženstvím kuchyně … udržet panství

Církev je choroba, důsledek zvráceného zvyku ⟶ dali tomu honosný název viditelné církve; na celá staletí se lidé stali hříčkou a žertem Satanovy zlomyslnosti, která ovládla viditelnou mocenskou strukturu církve

Pokusy o nápravu – ztroskotaly o tvrdohlavost papeže a jeho kardinálů

„My naproti tomu tvrdíme, že církev může existovat i bez viditelné zevní formy a že její poznatelnost nespočívá ve vnějším lesku, jemuž se pošetile obdivuji, nýbrž ve zcela jiných znacích, totiž v čistém kázání božího slova a v řádném vysluhování svátostí. Oni by však vždycky chtěli ukázat prstem: „Tohle je církev"

Kristus kraluje nad zemí, ale církev je skrytá […] kdyby se mělo soudit podle jejích vnějších znaků, museli bychom si zoufat … ale nechme na Pánovi, chce-li kdy lidským očím odejmout vnější viditelnost své církve. Přiznávám ovšem, že je to hrozný boží trest nad zemí, ale jestliže si to lidská bezbožnost zasluhuje, proč se snažíme stavět se boží spravedlnosti na odpor?"

„jsme chudičcí a ubozí človíčkové, před Bohem bídní hříšníci, v lidských očích nejopovrženější smetí a odpadek světa … Chudičká církev buď byla zničena ukrutným vražděním nebo byla vypuzena do vyhnanství anebo byla výhrůžkami a hrozbami tak poděšena, že se neodvažuje ani hlesnout …

Proti tomuto běsnění je třeba se vzepřít, a tomu má sloužit právě Kalvínova Instituce.

II. Katolická církev

Akta konsistoře katolické[13]

137, č. 687 Artykulové o napravení mravův kněžských; o desátcích; o navrácení kostelů a zřízení škol zvláště pro vzdělání kněžstva. 1550-1560.

Najprve ustanovení Ernešta arcibiskupa aby vytištěno a kněžstvu předloženo bylo, a jestližeby se co vidělo přidati podle běhu nynějšího času, aby se přidalo, aby odtud kněžstvo pravidlo života svého a církve Boží spravování mělo.

Potom aby svolávání kněžstva držána byla, v kterýchžto mravové aby se napravovali a k takovému ustanovení kněžstvo přidrženo bylo, přestupníci aby se napomenuli a nebo podle provinění trestáni byli.

Arcipřištové a děkanové aby častěji k kostelóm a farám sobě svěřeným nahlídali a přezvěděli, jak jeden každý se chová, a coby v kostelích, v kněžstvu a v lidu obecném napraveno a neb dokonce zastaveno mělo býti.

[13] Klement Borový (ed.), Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické, II. díl, akta konsistoře katolické, Praha 1869, nákladem kněhkupectví I. L. Kober.

Krčm zhola kněžstvo se má varovati, jakž canones přikazují, služebnic a nebo kuchařek podezřelých aby hned odbyli; a jestliže by někteří tak rozpustilí byli, po napomenutí od své vrchnosti podle provinění ať jsou skutečně trestáni.
Jestliže by někteří kněží pod jednú bojíce se pro své provinění trestání, jakž se přihází, utekli k pod vobojí, aneb vopět pod vobojí k nám, aby to opatřeno bylo, aby jedna druhý strany do času nepřijímala.
Item. Obojí strana nemá se všetečně do far druhé vkládati, jakž o tom zřízení zemské ukazuje a v tom vůle J. M. K. dosti zjevná jest. ... Item. Jestliže by kteří bez zachovacích listův a formátův tam na farách přisluhovati chtěli, aby nebyli připuštěni ale trestáni a to též z rozkazu J. M. K. příhodně se státi může.
Item. Religiosi, preláti a mniši, kteří se svobodnými a z řádu vyňati býti praví a rozpustile živi jsouc důchody a zboží kostelní marně utrácejí, aby Ordinario, to jest vrchnímu správci aneb administrátorovi z rozkazu J. M. K. také poddáni byli, slušná by věc byla.
... A aby kostelové naši více posluhujících kněží míti mohli, má se v to pilně nahlídnúti, aby klášterové bohatší školy ustanovili a aspoň nejméně o jeden stůl žákův chovali, kteříby se učili a v kostele zpívati zvykli.
Pakli někteří klášterové chudší jsou, však proto aby nějakú pomoc a jistú summu peněz k školám neb jistým osobám od J. M. K. ustanoveným každého roku dávali, aby oni těm, kteříž by někdy kněži a nebo správcové škol býti chtěli, na učení vydávali.

***Diecézní synoda 1605*:**
Ve jménu svaté a nerozdílné Trojice, Otce, i Syna, i Ducha svatého, amen. My, Zbyněk, z Boží milosti a z milosti apoštolského stolce pražský arcibiskup a *legatus natus*, rádce svatého císařského veličenstva, velmistr řádu křižovníků s červenou hvězdou v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, Polsku atd., ke slávě Boha všemohoucího, Svaté Marie, vždy Panny, a našich svatých mučedníků patronů Víta, Václava, Vojtěcha, Zikmunda, Prokopa, Benedikta s jeho bratry, a Ludmily, a k chvále všech svatých, vyhlašujeme tyto předpisy pro nápravu mravů křesťanského života a ustanovujeme je na své diecézní synodě, aby skrze ně klérus i lid nám svěřený zářil v Kristu.
O vyznání víry a jeho dodržování. Všichni, kdo jsou označováni křesťanských jménem, mají vyznávat jedněmi ústy jednu svatou katolickou víru, kterou učil jednorozený syn Boží na zemích a kterou jedině pěstuje a střeží svatosvatá apoštolská římská církev, matka všech církví a učitelka. [...] následuje vyznání víry: Věřím v jednoho Boha, otce všemohoucího, stvořitele nebe a země, všeho viditelného a neviditelného [...]
Respekt k apoštolským tradicím – pevně věřím, že je očistec a že je možno pomoci duším, které jsou tam drženy, modlitbami věřících – věřím, že je třeba ctít a vzývat svaté, kteří vládnou společně s Kristem, a ctít jejich ostatky. – Pevně věřím, že mají být uctívány obrazy Krista, vždy panenské Bohorodičky a jiných svatých. – víra v odpustky – uznávám, že apoštolská římská církev je matka a učitelka církví [...] k tomu ať mi pomáhá Bůh a všechna svatá Boží evangelia.
Nesmí se provozovat hry, které by odporovaly křesťanské víře. Klerikové ani laikové nesmí ukládat peníze u židů. Četba zhoubných a vylhaných knih je věčný mor duší, které mají být vykoupeny v Kristu. Předpis řádné četby a sestaven index povolené četby.

Markéta RŮČKOVÁ (ed.), Archiv Matouše Konečného, svazek II.: „Poslušenství synovské vzkazuji Vám, můj nejmilejší pane otče“. Studium a korespondence kněžského dorostu Jednoty bratrské v letech 1610-1618, Praha 2014

Pozoruhodné prameny např. ke studijní každodennosti

Josef Hrdlička, Jiří Just, Petr Zemek, Evangelické církevní řády pro šlechtická panství v Čechách a na Moravě (*Documenta res gestas Bohemicas saeculorum XVI.-XVIII. illustrantia*)

Řád pro Loketsko, Prostějov, Jáchymovsko